

Forfatter: Goldschmidt, M. A.

Titel: Noveller og andre fortællinger

Citation: Goldschmidt, M. A.: "Noveller og andre fortællinger", i Goldschmidt, M. A.: *Noveller og andre fortællinger*, udg. af Thomas Bredsdorff , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 305. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-goldschmidt02t-shoot-idm140068784412640/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Noveller og andre fortællinger

lige forfattere, der heller ikke altid havde en lige heldig hånd. Også Holberg, Blicher og Bang har udgivet bras.

Brevet til Bjørnson bevidner – ligesom Brandes' udtalelse nedenfor – hvad det er svært at bevise med tørre tal fra en tid hvor oplagstal ikke kendes: at Goldschmidt havde læsersucces. Det er der andre tegn på. Han fik breve fra læsere og, især, læserinder. En af korrespondenterne diskuterer han med i flere af sine noveller. Han bruger navnet 'Ingeborg' for hende. Hans levnedsskildrere har ikke haft held til at identificere hende. Der findes bevaret breve fra en korrespondent ved det navn, men han omtaler flere end der findes, så det lader sig ikke afgøre med sikkerhed om hun fuldt ud er en figur fra det virkelige liv, eller om hun også er en stilfigur på linje med 'Min herre' i Holbergs epistler. I så fald kan man tage de to korrespondenters køn som et tidstegn. Det store flertal af forfattere var mænd i både 1700-tallet og 1800-tallet, men det litteraturbærende lag af læsere skiftede køn. Goldschmidt tog konsekvensen og samlede en hel stribe fortællinger under det emne der tiltrak flest af den voksende skare af læserinder: *Kjærlighedshistorier fra mange Lande*.

5. Modtagelse

Ved sin debut som novellist blev Goldschmidt mødt sådan:

»Her skulle vi blot udhæve nogle enkelte Stykker, saaledes blandt Fortællingerne: »Min Onkels Tømmerplads« (af Adolph Meyer), fortrinlig ved dens simple og naturtro Skildring, og ligesaameget udmærkende sig ved smuk Fremstillingsmaade som ved gemytlig Tone« (*Berl. Tid.* 29/12 1845). Selv begravet i en antologi – anmeldelsen gælder P. L. Møllers årbog *Gæa* – faldt Goldschmidts novellestil altså i øjnene for det gode. I hvert fald når læseren kunne holde den politiske Goldschmidt ude fra den æstetiske. Ved den lejlighed var det ingen kunst. Goldschmidt var på det tidspunkt underlagt skriveforbud og brugte altså pseudonym. Den berlingske anmelder véd tilsyneladende lige så lidt hvem 'Adolph Meyer' er, som vi i dag véd hvem anmelderen er.

Ved Goldschmidts død skrev Georg Brandes:

»Da disse Linjers Forfatter engang gik med ham paa et Billedgalleri og pegende paa nogle Malerier af hollandske Smaabilledmestre udbrod: *Maestro! det er Deres Kunst i Ting som Simon Levi* (dvs. bl.a. *Maser, ThBr*) og *Avvolunche Nattergal*, svarte Goldschmidt med heftig Protest: *Hvor kan De sige det! hos mig er der altid Noget bagved*. Det var sandt,« reflekterede Brandes videre i sin nekrolog, »forsaavidt han i Reglen kom tilbage til den tysk-romantiske Grundanskuelse, som er den at denne Tingenes udvortes Verden skjuler en anden indre, der paa underfuld Maade svarer til den« (optrykt i G. Brandes, *Samlede Skrifter* bd. 2, 1899, s. 466, fra hvilket bind de følgende Brandes-citater også stammer).

I sin levetid blev Goldschmidt ikke så meget kaldt romantiker som stilist. Det skulle sjældent, som ved debut'en, tages i en god mening. Frederik Dreier bestemte stilistikken som udløber af »Færdigheden i at snakke og skrive og Lysten til at gøre Virkning ved denne Færdighed« (Dreier 1852, s. 23). »I en meget ung og aandelig kun lidet udviklet Alder drev hans stilistiske Færdighed ham ind i Litteraturen; han havde egenlig ikke noget synderligt Indhold at meddele, men han havde megen Dygtighed i Formen, han kunde snakke morsomt over hvilketsomhelst Emne« (s. 25).

Dreiers karakteristik var del af et generalangreb på Goldschmidt, bundende i fundamental politisk uoverensstemmelse. Brandes havde større sans for Goldschmidts kvaliteter som skribent, men tog udgangspunkt i samme kategori. »Grundtrækket i Goldschmidts Forfattervirksomhed« skrev Brandes i 1869, »er i højere Grad end nogen anden dansk Forfatters, Mynsters maaske alene undtagen, det, at han er Stilist« (artiklen optaget i let mildnet form i portrættet, anf. værk s. 447). Han fremholdt kernen i Goldschmidts stil som »Evnens til at antyde gennem at fortie og til at udtale gennem at antyde« (s. 450) – et fornemt eksempel på Brandes' egen stilistiske fyndighed. Som eksempler nævnte han et par stykker som findes i den foreliggende samling, indledningen til *Kjærlighedshistorier fra mange Lande* og *Bjerntagen I*, der ifølge Brandes er »et af de fineste Mesterstykker i sin Art, skrevet med Guldpen« (s. 451).

Dog mente Brandes nok at Dreiers karakteristik af og til passer.

Og i modsætning til Dreier kunne han formulere den så den er svær at glemme: »Naar man paa Frastand iagttager ham, ser man først en Pen, en uhyre Fjerpen, og bag den, i Ly af den, opdager man et Menneske, som, da det er betydeligt mindre end Pennen, staar ganske dækket af den» (s. 449).

Brandes syntes Goldschmidt gjorde lidt for meget væsen af deres fælles baggrund, den jødiske, men dækkede sig ind bag en anonym, da han formulerede det angreb der er blevet hængende: »Goldschmidt burde, som jeg engang hørte en aandfuld Jøde udtrykke det, ikke stadigt servere sin Bedstemoder med skarp Sauce» (s. 453). Dog, når alt kom til alt, mente Brandes at Goldschmidt ville bevare sin plads i dansk litteratur netop på grund af sit sprogligt-stilistiske mesterskab:

»Sin blivende og store Betydning har han dog som den første Udfører af en moderne dansk Kunstprosa. Hans Sprog er den bedste Arv, han efterlader os. Det slutter om Iagttagelsen eller Indtrykket som et gennemsigtigt Slør; det er stemningsfint og melodisk trods sit altid naturlige *Parlando*, og det aabner stadigt Perspektiver, opefter og nedefter, saa det er, som saa vi fra en smilende, højtliggende Skovvej paa en Skrænt snart op mod Himlen, snart ned mod Havets Dyb» (s. 468).

Så smukt et skudsmaal er ikke mange beskåret.

I sin levetid kom han sjældent ud for så nuancerede bedømmelser. De skiftende politiske domme Goldschmidt var udsat for, stemte ofte overens med de litterære, som i tilfældet Dreier. Brandes har registreret omsvinget i sin nekrolog. Goldschmidt havde, skrev Brandes, vist »ikke ringe politisk Mod» i sine unge år. Men i slutningen af 1860'erne søgte han »Fred og Forlig med de to danske Stormagter *Fædrelandet* og *Dagbladet*». Det var i de år Goldschmidt bl.a. skrev novellerne *Maser* og *Kjærlighedshistorier fra mange Lande*. »Han opnaaede da ogsaa at faa dem roste af Øjeblikkets Magthavere, og Følgen var, at hans Bøger gjorde Opsigt og blev solgte» (s. 465). Inden da var det forekommet at man ikke havde spildt »et Ord paa at anmelde min Bog. Det har jeg af ikke at være anerkjendt som dansk Forfatter» (utrykt forord fra 1867, gengivet i Kyr-

re 1919, bd. 2, s. 131). Nu oplevede Goldschmidt det som om hans landsmænd omsider forligte sig med ham som dansk forfatter.

En af forligsteksterne er Plougs anmeldelse af den lange fortælling *Ekko 'et*, der ifølge Ploug (i *Fædrelandet* nr. 67, 1869) »ikke staar tilbage for Blichers og »virkelig forøger de Nationalskatte, som Tyv ikke kan stjæle og Rust ikke kan fortære». Fra da af var Goldschmidt fredet blandt den gamle tids mænd. Men dårligt havde freden sænket sig, før Brandes kom og understregede at den ny tid tilhørte Goldschmidt i hvert fald ikke: han var romantiker. (Historien om modtagelsen af Goldschmidts skønlitterære forfatterskab, hvori romaner og rapporter dominerer over noveller og fortællinger, er fremstillet udførligst i *Kyrre* 1919, bd. 2, s. 130-42, med enkelte tilføjelser i Rubow 1968, s. 89ff.)

Men så meget bedre en læser var Brandes jo end Ploug og Dreier at det ikke bare kom til at gå i ring, fra den ene forkastelse over en kortvarig anerkendelse til den næste. Brandes var ikke først og fremmest ude på at dømme, men at skelne, især i nekrologen.

Brandes' karakteristik af Goldschmidts sprog er ikke overtruffet. Men Goldschmidts romantik var Brandes for tæt på, og for polemisk vendt imod, til at opfatte som andet end noget vagt og uklart, »som det uforklarligt og ofte meningsløst Betydningsfulde, eller for at bruge hans eget Stikord, der falder sammen med unge Studenter og halvgamle Damers, som »det Ideale«(s. 455).

Men uklar var Goldschmidts romantik ikke. Derimod var den ham ofte uopnåelig. Han stræbte ikke mod det dunkelt ideale, han havde et *ideal*: den romantiske idé-verden som den sande realitet. Og han havde en naturlig *tilbøjelighed* for det stik modsatte: iagttagelsen af det foreliggende, og et talent for at udtrykke det. Ideal og tilbøjelighed var svære at få til at gå i spand. Han var bedre til iagttagelseskunst end til symboldannelse. Men når han ikke gav køb på nogen af de to stridende retninger i sin udrustning, skrev han kunstneriske tekster af første rang.

6. Om udvalget og rækkefølgen

Goldschmidts noveller og andre fortællinger er blevet til gennem fire årtier. Udvalget her repræsenterer alle fire tiår og alle de vigtigste temaer og teknikker i hans fortællekunst.

Man kan læse hver enkelt tekst for sig. Noter og forklaringer er indrettet på den mulighed, så de ikke forudsætter de foregående. Vil man læse teksterne i den rækkefølge de er blevet til i, skal man blot følge årstallene, som står først i noterne til hver enkelt tekst. Men samlingens rækkefølge tilbyder en tredje mulighed.

Forrest, som appetitvækker og indledende signalement, står *Mendel Hertz*, noget af det sidste, bedste og strammeste Goldschmidt skrev. Næsten al hans prosa har tråde til den.

De næste seks tekster handler, som den første, om kærlighed, men på hver sin måde. I de to første dominerer hver sit kvindepotret. I *Breve fra Cholera-tiden* har Goldschmidt givet sin version af den romantiske forestilling om den ideelle kvinde der fortøner sig i disen bag død og norske fjelde, mens han i *Den Vægelsindede på Gråhede* konkurrerer med Blicher om at skildre en kvinde der lader sig optænde fysisk og følger sine lyster som var hun en mand. *Avonimche Nattergal* rummer en af de bedste af Goldschmidts mange skildringer af det stille vand med den dybe grund, manden der brænder af elskov uden at den kan komme ud, som lappeskomageren i indledningshistorien.

Brevfortællingen fra koleratiden og den jyske fortælling fra Gråhede har kvinder i centrum, de jødiske fortællinger mænd. I virkeligheden er alle fire historier nok portrætter af en mandlig holdning til kærligheden, den ægte romantiske at den sande kærlighed er den der først bliver til virkelighed, når døden indtræffer. Kærlighed og adskillelse hører sammen i disse historier, som de gjorde det for Tristan, der elskede den Isolde han var adskilt fra. For som den vægelsindede på Gråhede siger, »naar a fik fat i det, var det borte« (s. 112). I disse historier har Goldschmidt, med forskellige teknikker, sat sit romantiske kærlighedstema realistisk i scene.

I de to *Bjergtagen*-fortællinger bliver denne drøm om at lykkes er hvor man ikke er, udsat for romantisk naturmystik i et middelalderligt scenari. Det handler, som det hedder i den første, ikke så